

Mikko Heikkilä

Yhdeksän ajatusta arkkitehtuurista ja Lappeenrannasta

1. Arkkitehtuuri on rakennettu ajankuva
2. Arkkitehtuuri on käyttöaidetta
3. Visio, vuoropuhelu, sitoutuminen
4. Rakennukset ja julkinen ympäristö
5. Kaupunkisuunnittelun katkennut perinne
6. Kilpailut ja laadun varmistaminen
7. Keskustassa ratkaistaan kaupunkielämän laatu
8. Linnoitus kulttuurille ja kaikille
9. "Allt kan göras, om det görs bra"

1. Arkkitehtuuri on rakennettu ajankuva

Kaikissa ihmisyyhteisöissä arkkitehtuuri on rakennettu ajankuva. Julkinen yhteinen ympäristö kertoo sille, joka sitä haluaa lukea, eri aikakausina valinneista paikallisen yhteisön arvoista monella tavalla. Se näkyy siinä mitä rakennuksia on kulloinkin rakennettu ja siinä miten ja minne ne on rakennettu. Se kertoo myös ympäristöolosuhteista, joihin sopeudutaan ja kunkin ajan rakennustekniikasta. Arkkitehtuurin ajankuva kertoo myös kuka käyttää valtaa ja kuka ohjaa päätöksentekoa. Äärimmillään: kuka on ahne ja kenen sallitaan olla ahne. Ei ole sattumaa missä kirkot, kaupungintalot, pääkonttorit, marketit, sairaalat, tai koulut sijaitsevat. Missä tehdään töitä ja missä asutaan, miten liikutaan ja missä virkistäydytään. Vaikka kukin sijoituspäätös on oma erillinen päätöksensä, joskus sattumanvarainenkin, kokonaisuus kertoo pitkällä aikavälillä lahjomattomasti yhteisönsä rakennetun kulttuurin tason, koko kulttuurin tason. Se paljastaa taitomme tehdä oikeita valintoja ja sovittaa ne yhteen.

Arkkitehtuuri on melko kestävä, se rakentuu vanhan päälle ja muodostaa kerrostumia. Yleensä vain poikkeusolosuhteet, kuten sodat, maanjäristykset tai tulipalot tuhoavat vastoin tahtoamme ympäristöä suuressa mitassa. Tällöinkin halumme palauttaa tilanne ennalleen on hämmästyttävän vahva. Tuhoutunut ympäristö on niin tärkeä osa identiteettiämme, että palautamme sen, maksoi mitä maksoi. Varsovan keskusta, puukaupunkimme palojen jälkeen, Tyrvään kirkko tai Venetsian teatteri, esimerkkejä ei ole vaikea keksiä. Näin varmaan tapahtuisi puukirkkojemmekin kohdalla, jos niitä satanistien tai muiden tuhovimma kohtaisi. Tämä tarpeemme palauttaa tilanne ennalleen kertoo vahvoista yhteisistä arvoista ja menneiden sukupolvien työn kunnioituksesta.

Vahvoista voimista kertoo myös kykymme muuttaa laajasti ympäristöämme omasta vapaasta tahdostamme. Yleensä taustalla on uudet aikaisempaa suuremmat rakennushankkeet tai ylimitoitettu liikennesuunnittelu. Ideat kaksikerroksisesta Lappeenrannan keskustasta 1960-luvulla - arkkitehtikilpailun tuloksena - olisivat olleet valmiit tuhoamaan koko keskustamme. Sekä sen korttelirakenteen että suuren osan rakennuksista. Vain Marian kirkko, Raatihuone ja jokunen yksittäinen rakennus Linnoituksessa jätettiin näkyviin tuon ajan asemakaavoja havainnollistaneissa

piirustuksissa. Työ alkoikin, mutta kasvuennusteiden epärealistisuuden vuoksi hidastui ja uusittavia alueita supistettiin. Lopulta liikekeskustan rakentaminen keskeytyi noin 20 vuodeksi ja vasta nyt rakentuva Galleria päättää tämän jakson kaavoituksessamme. Sen seurauksena meillä on kuitenkin valtakunnallisestikin katsottuna erikoinen lappeenrantalainen kuriositeetti eli hallintokeskustamme.

Oman tahtomme mukaista laajamittaista ympäristömuutosta tapahtuu muuallakin. Kaupan rakenteet ovat muuttuneet kohti suurempia ja suurempi yksiköitä, jotka mahtuvat vain keskustojen laiduille tai ohikulkuteiden varteen. Tätä kehitystä ohjaavat vahvat voimat, mutta kuinka hyvin ne toteuttavat yhteisiä tämän ajan ja tulevaisuuden arvojamme, jää nähtäväksi. Kulutuskäyttäytymisemme on osoittanut kuitenkin jo nyt tämän kehityksen vääjäämättömyyden. Taloudellinen toiminta synnyttää rakentamistarpeet, joita voimme yrittää kaavoituksella kanavoida parhaaksi kokonaisuudeksi. Kaavoituksella emme kuitenkaan voi synnyttää rakentamistarpeita. Arkkitehtuuripoliittisen ohjelman ja arvokeskustelun tehtävä on pitää kaikki näkökulmat - vahvat ja heikot - mukana kokonaisuuden arvioimisessa.

2. Arkkitehtuuri on käyttötaidetta

Arkkitehtuuri on käyttötaidetta. Siinä arkkitehti rakentaa tilaajan rahoilla tilaajan tarpeisiin ratkaisun, jonka täytyy tyydyttää tilaajaa, suurta yleisöä sekä arkkitehdin omia taiteellisia ambitiesiöitä. Koska kaikki rakennukset ovat osa julkista miljööä, tuo vastuu suurta yleisöäkin kohtaan on aina olemassa. Jokaiseen ongelmaan on useita ratkaisuja. Suunnittelun kuluessa niistä haetaan esiin se, mikä parhaiten tyydyttää kaikki edellä mainitut kolme tahoja. Jos tilaaja on tyytymätön, ei arkkitehti voi olla tyytyväinen, vaikka hänen taiteelliset visionsa toteutuisivat. Arkkitehdit eivät tee taloja toisilleen, vaikka joskus siltä tuntuu. Jos tilaaja ja arkkitehti ovat tyytyväisiä, mutta suuri yleisö kohtuullisen ajan jälkeenkin inhoaa rakennusta, ei olla onnistuttu. Jos tilaaja ja suuri yleisö ovat tyytyväisiä, mutta arkkitehti on piirtänyt vastoin ihanteitaan, on hän toiminut vain puhtaaksi piirtäjänä. Hänen luova panoksensa on jäänyt käyttämättä. Tämä kolmiyhteys on jokaisen osapuolen ymmärrettävä ja hyväksyttävä. Vapaissa taiteissa, kuten kirjallisuudessa, maalaustaiteessa tai musiikissa tilanne on toinen. Ne eivät kuluta yhteisön taloudellisia resursseja, niissä luomistapahtuma on tekijäkeskeinen, ja yleisö päättää itse mitä lukee, kuuntelee tai katsoo - ja mistä pitää. Vapaan taiteen arvostus joutuu usein myös odottamaan, joskus tekijän kuolemaan saakka, joskus pitemmällekin. Arkkitehtuuri ei voi odottaa mahdollista hyväksytyksi tuleamista myöhemmin. Kohtuullisessa ajassa, ehkä yhdessä sukupolvessa selviää, mikä on kestävä ja onnistunutta.

Arkkitehdin on luodessaan tiedostettava, että koko arkkitehtuurin kehitys on eri trendien jatkuvaa virtaa.. Tyyli tullaan ja menevät, jugendin ja funkiksen väliin ei mahdu kuin kolme vuosikymmentä. Eikä mikään tyyli ole pyhä. Jokainen funkis-huoltoasema ei ole arvokas. Myös nopeasyklisemmät trendit tulevat ja menevät. Tämän päivän aiheet kuten lasi- tai ritiläjulkisivut, periskoopin muotoiset rakennusmassat tai suuren mittakaavan väripaneloidut julkisivupinnat on kulutettu loppuun suuressa maailmassa kymmenessä vuodessa. Meillä niitä tehdään vähän pitempään, pikkukaupungeissa tästäkin viiveellä. Mitä tulee seuraavaksi, on jo ehkä oraalla joissain vaihtoehtojulkaisuissa. Hyvän arkkitehtuurin mittari ei kuitenkaan ole se, löydetäänkö tai omaksutaanko trendit muita ennen ja minkälaisia pohjoisen ulottuvuuden sovelluksia niille kehitetään. Hyvä arkkitehtuuri lähtee oman ympäristönsä tarpeista, resursseista, perinteestä ja omista ideoista - trendeistäkin mahdollisesti. Mutta mikä jää kestäväksi, on yleensä arvioitavissa

vasta sukupolven kuluttua.

3. Visio, vuoropuhelu, sitoutuminen

Lappeenrantalaiset rakennushankkeet ja kaupungin kehittäminen on ollut jännittävää seurattavaa. Yleiskaavaan ja osayleiskaavoihin kirjoitetaan valtuuston hyväksymiä tavoitteita, kaavakartoille piirretään erivärisiä kortteleita ja varustetaan niitä eri funktioita osoittavilla kirjaimilla. Normitetaan autopaikkamäärät, sovitaan kerrosluvut ja rakentamisen tehokkuudet. Johonkin varataan vähän puistojakin. Visioidaan myös, milloin jaoston nimi on kaupunkisuunnittelujaosto, milloin tulevaisuusjaosto. Keskustan pulmia ratkotaan huolellisesti kootussa laajapohjaisessa neuvottelukunnassa. Ja kun visiointien tavoitteet nimetään tarpeeksi abstrakteiksi, niistä päästään yksimielisyyteenkin. Tätähän kaavoitus on - kaikkiällä.

Todellisuus tulee silti aina vastaan yllätyksenä. Kun oikea taho laittaa karttaan punaisen pisteen ja sanoo haluavansa tuohon tontin, maksavansa siitä miljoonan ja toteuttavansa siihen nopialla aikataululla komiata kaupunkikuvaa ja uusia työpaikkoja, tontti muodostuu ja kaava valmistuu ennätysvauhtia - paikkaan jossa missään aikaisemmassa kaavassa ei ole sijainnut rakennuksia. Tai kun isolla rahalla ostetaan paikallisesta päälehdessä ilmoitussivu ja kerrotaan "mistä keskustan kehittämisessä on oikeasti kysymys", laajapohjaisesti valmistellut suunnitelmat laitetaan hyllylle kaupunginhallituksen käsittelypäivän aamuna. Tai kun valtuuston tavoitteiden mukaisesti halutaan laajentaa esimerkiksi kävelykeskustaa teknisen lautakunnan hyväksymällä suunnitelmalla, kaupunginhallitus ei myönnäkään rakentamisrahaa. Tai jos keskustan uudelle asuinrakennustontille ei saadakaan mahtumaan asemakaavan edellyttämiä autopaikkoja, niin ei niitä sitten tarvitsekaan rakentaa. Tai kun yksityisellä riskillä rakennettavaan Galleriaan tarvitaan vuokranmaksajia, putoaa taivaasta idea musiikkialista, kaikkien - eikä vähiten kulttuuriväen yllätykseksi. Tätähän päätöksenteko on - kaikkiällä?

Rakentamisprosessia voidaan katsoa nelitasoisena kokonaisuutena. Yhdellä tasolla kaavoitus virkamiestyönä yrittää varautua tulevaisuuteen ja ohjalla sitä. Pyrkii toimimaan jopa rationaalisesti. Toisella - demokraattisella kunnallispoliittisella tasolla - tehdään varsinaiset päätökset. Näin on hyvä, tämä on meidän kunnallisen demokratian ja päätöksentekojärjestelmämme kulmakivi. Ja kun nämä tasot keskustelevat ja toimivat yhdessä, päätökset ovat oikeita ja tulokset ovat hyviä. Mutta jos ne eivät toimi yhdessä, kun todellisuus yllättää edellä kuvatuin tavoin, ne erkaantuvat, ja rationaalisen tason yläpuolelle muodostuu poliittisen tarkoituksenmukaisuuden taso, joka yleensä vie voiton. Ja jos tuo poliittinen taso itse irtautuu todellisuudesta, menettää otteen rationaalisesta ajattelusta, voidaan tehdä varsin sattumanvaraisia päätöksiä, jopa teoriassa mahdottomia, kuten uusin lappeenrantalainen kuriositeetti, kävelypainotteinen joukkoliikennekatu.

Entä ne kaksi muuta tasoa. Ne ovat edellisten tasojen yläpuolella oleva tosivaikuttajien kabinettitaso, joka ohjaa poliittista tasoa, ja toisaalta kaikkien alapuolella suuren yleisön taso. Se jokamiehentaso, joka ottaa mitä annetaan, yrittää ymmärtää ja pysyä perässä - ja motivoitua taas äänestämään neljän vuoden kuluttua.

Kahden päätason - valmisteleva kaavoitus ja poliittinen päätöksenteko - tulisi olla jatkuvassa yhteydessä toisiinsa. Epäluuloihin tai luottamuspulaan ei ole varaa. Näiden tasojen saumaton ja

pitkäjänteinen vuoropuhelu edellyttää sitoutumista pitkän tähtäimen visioihin, edellisenkin valtuuston tekemiin. Jokaisen valtuuston tai lautakunnan ei tarvitse keksiä pyörää uudestaan tai aloittaa tyhjältä pöydältä. Tähän on Lappeenrannassa nyt hyvät mahdollisuudet. Virkamiehistön sukupolvenvaihdokset antavat tilaisuuden rakentaa uutta luottamusta ja uutta kulttuuria toisaalta virkamiehistön sisään, toisaalta virkakunnan ja luottamuselimien välille. Muutos vie aikaa, mutta on välttämätön. Henkisten voimavarojen tuhlaus epäluottamukseen on kallista. Tämäkin jälleenrakennus edellyttää arvokeskustelua ja arkkitehtuuripolitiikkaa. Siinä on hyväksyttävä periaate: kaikki saavat jotain, mutta kukaan ei saa kaikkea. Näin siirrytään bysanttilaisesta syklisestä päätöksenteosta länsieurooppalaiseen lineaariseen päätöksentekoon, missä uudet päätökset pohjautuvat vanhoihin päätöksiin sen sijaan että kyseenalaistaisivat ne uudestaan ja uudestaan.

Kaavoituksen tulee myös kehittyä ajan mukana. Uusi maankäyttö- ja rakennuslaki viestii koko hengellään ennakoivan vuorovaikuttamisen periaatetta. Kaavoituksen osalliset käsitetään siinä väljästi ja kuulluksi tulemisen oikeus on kaikilla, jotka ovat kaavan vaikutusalueella. Tämä edellyttää asenteiden ja käytäntötapojen muutosta kaavan laatijoidenkin puolelta. Kuulemisen on oltava aitoa ja vastausten perusteltuja. Kaavojen ja kaavaprosessin virheettömyys pitäisi olla itsestään selvyyttä, muotovirheisiin on valittajien helppo iskeä kiilaa. Toisaalta osallistenkin on tunnettava vastuunsa, kohtuuttomasta valittelusta ja haitanteosta on jo liikaa esimerkkejä.

Suunnittelun uudet tekniikat mahdollistavat suunnitelmien lopputuloksen realistisen havainnollistamisen jo päätöksentekovaiheessa. Tätä tulisi hyödyntää enemmän, pienissäkin kaavahankkeissa, puhumattakaan keskustan uudisrakennus- tai korotuskaavoissa, missä kaupunkikuva on keskeinen kriteeri. Haasteet ovat kaavoittajan ammattitaidolle siis kovat ja tämä pitäisi ottaa huomioon myös kaavoitustoimen resurssoinnissa.

4. Rakennukset ja julkinen ympäristö

Arkkitehtuurin historia on rakennuskannan historiaa, yleensä yhden rakennuksen historiaa. Eri teorit, tyyliuunnat ja koko ammattidebatti kiertää rakennusobjektien ympärillä. Kaupunkiympäristössä yksittäiset rakennukset ovat kuitenkin vain osa kokonaisuutta. Niiden kokonaisuus, osin harkittu osin sattumanvarainen, vasta muodostaa julkisen ympäristön, jonka laatu määrittää yhteisöllisen elämämme puitteet. Taloja toki katsellaan - kyllä, mutta harvemmin yksittäin ja erillään muista. Sitä paitsi visuaalinen arviointi on vain ohuen ohut tapa kokea ympäristöä. Arkkitehtijulkaisujen tapaa tarkastella ja arvottaa ammattikuntansa tuotoksia voi verrata viihdeteollisuuden tapaan esineellistää naista. Valokuviiin kummastakaan ei kaivata mitään ylimääräisiä elementtejä - vaatteita tai ihmisiä.

Yhteisöllinen elämä eletään kuitenkin julkisessa ympäristössä. Tätä kaupunkielämän näyttämöä on kaikki se vapaa tila, joka jää rakennusten väliin, seinästä seinään. Life between buildings kuten tanskalainen professori Jan Gehl asian määrittelee. Siinä ympäristössä on taloja, toreja, aukioita, tyhjiä tontteja, puistoja, paljon katupintaa ja avoin taivas. Yleensä tälle kaupunkitalalle on myös eduksi, jos se on ainakin jossain määrin sulkeutunutta, jos se on hyvin pinnoitettua ja kalustettua, jos siinä on pienen ihmisen mittakaava ja siinä liikkuminen on turvallista ja esteetöntä. Mutta näitäkään ei tarvitse tiedostaa. Tällaisen ympäristön laadun arviointi on helppoa. Siihen ei tarvita tyylihistorian tai viimeisten trendien tuntemusta, eikä sen arvottaminen ole vain visuaalista tarkastelua. Julkinen ympäristö on hyvää jos elämä tarttuu siihen, jos se generoi toimintaa, mitä muuten ei syntyisi. Jos se

saattaa yhteen kaikenlaisia ihmisiä ja ihmisryhmiä, jotka muuten eivät ehkä kohtaisi. Jos se saa meidät pysähtymään, viipymään, tulemaan useammin. Jos se saa meidät hyvälle tuulelle tai vain tarjoaa meille paikan olla siten kuin sillä hetkellä haluamme. Piilossa tai näkyvässä, näkevänä tai näkyvänä. Julkinen ympäristö on onnistunut, jos se vetää ihmisiä puoleensa. Ihmiset viihtyvät ja hakeutuvat aina sinne missä muutkin ovat ja suurinta huvia on muiden ihmisten tekemisten seuraaminen. Kesäinen satama, Oleksi, Linnoitus, Marian kirkon ympäristö, torikahvilat, meillä näitäkin paikkoja on, toistaiseksi yksittäisinä saarekkeina. Kuitenkin: vaikka jatkuvan hyvien paikkojen ketjun rakentaminen on tavoitteena yksinkertainen, sen toteuttaminen tuntuu olevan äärimmäisen vaikeaa.

5. Kaupunkisuunnittelun katkennut perinne

Ennen funktionalismia kaikki oli toisin. Kukaan ei kyseenalaistanut ikäikäistä tapaa rakentaa kaupunkia. Kun rakennukset rakennettiin kiinni toisiinsa, syntyi kortteleita, katuja ja pihoja. Näiden väliin tehtiin tarpeen mukaan toreja ja aukioita. Missä rakentaminen loppui, siitä alkoi maaseutu. Paikasta toiseen siirryttiin katuja pitkin jalan, ratsain, autolla, pyörällä. Kaupunki oli siinä. Näin tehtiin tuhansia vuosia, aina siitä asti kun teltoista siirryttiin kiinteään asutukseen.

1900-luvun alussa tapahtui jotain kummallista. Ihminen kehitti ydinaseen, psykoanalyysi löysi piilotajunnan, kuvataiteessa keksittiin abstrakti ilmaisu sekä surrealismi, musiikissa atonaalinen sävelasteikko. Kirjallisuudessa hyödynnettiin tajunnanvirtaa ja runoudessa kielen rakenteet kyseenalaistettiin kokonaan. Arkkitehtuurikin - vaikkakin käyttötaiteena - tarvitsi näille paralleelin tavan uudistua. Vuosisadan alun hapuilu kiteytyi lopulta länsimaissa funktionalismiksi, jolla oli vahva manifestimainen asenne. Se hylkäsi kaikki edelliset tyyliuunnat, jopa koko tyylin käsitteen ja alkoi julistaa uutta totuutta. Arkkitehdit yhteiskunnan älyllismoraalisena yläluokkana johdattaisivat ihmiskunnan onneen ja tasa-arvoon. Uusi rakentamistapa ei saanut perustua mihinkään menneeseen. Ei tyylessä eikä edes kaupunkirakenteessa. Jugendista pitäminen oli halveksittavaa tunteilua ja vanha kaupunkirakenne julistettiin epähygieenisyyden ja moraalittoman elämäntavan tyysijaksi. Kylvettiin arkkitehtien arroganssin siemen, eri mieltä olleet leimattiin ja eristettiin.

Mitä uutta sitten julistettiin? Teollisen rakentamisen ja sarjatuotannon eettistä oikeutusta. Siis eettistä, ei esteettistä, mikä ei saanut olla enää tavoiteltava itseisarvo. Se seuraisi automaattisesti oikeasta suunnittelusta. Rakennukset eivät saaneet olla koristeellisia, ornamentti julistettiin rikokseksi - kauneus seuraisi automaattisesti oikeista mittasuhteista. Epäterveellinen tapa rakentaa kaupunkeja tuli hylätä. Ei katuja eikä pihoja tai kortteleita. Irralleen toisistaan vapaasti maastoon sijoitetut rakennukset toisivat vehreyttä, valoa ja terveyttä (taas esteettisten kriteerien unohtaminen), mitä lisäisi eri toimintojen kuten asumisen, työpaikkojen ja tuotannon sijoittaminen eri puolille kaupunkia leveään tieverkoston yhdistäminä. Itsestään selvää oli myös, ettei vanhassa rakennuskannassa ollut mitään suojeltavaa, koska sitä ei saanut arvottaa esteettisesti. Se edusti vanhaa pikkuporvallisuutta ja oli eettisesti arveluttavaa.

Funktionalismi hyväksyttiin uskonpuhdistusenomaisesti koko läntisessä maailmassa vallitsevaksi arkkitehtuuriopiksi noin puoleksi vuosisadaksi (1930-1980). Tästä seurasi laajasti vanhan kaupunkirakenteen katoamista, uutta hahmotonta rakennetta, uutta yksitoikkoista rakennuskantaa ja vanhan tuhoa. Suomessa tämä kehitys oli varsin voimakasta, koska rakentamisemme volyyymi sodan

jälkeen oli ennen näkemätöntä ja koska yksi tyyli-suunnan kansainvälisestäkin arvioituna kiistattomista neroista sattui olemaan suomalainen. Funktionalismin jälkeinen rakentamisen moniarvoistuminen (esim. Oulun koulu) alkoi Suomessakin viime vuosisadan lopulla, eikä tällä hetkellä arkkitehtuurissa vallitse juuri eettisiä dogmirakennelmia. Mutta edelleen suuren yleisön toivomat värikkyys, koristeellisuus tai kertaustyyli rakentamisessa ovat arkkitehtikunnallemme eettinen kauhustus. Toisin kuin esimerkiksi Ruotsissa.

Miten tämä sitten näkyy Lappeenrannassa? Se näkyy siinä, että rakennettu kaupunki loppuu Valtakadun ja Suonionkadun risteykseen tai liikenneympyrään, se näkyy kaksikerroksisena hallintokeskustanamme, joka kaadettiin betonimyllyistä vanhan omakotialueen päälle. Se näkyy kaiken uuden rakentamisen teknistaloudellisena painottamisena ja funktionalistisen lähiöarkkitehtuurin tulemisena kaupunkikeskustaankin. Viimeisinä esimerkkeinä Galleria-korttelin tai Anttilan viereiset pistetalot ilman suljettuja pihvoja tai katutilaa. Ja se näkyy siinä, kun avaa sunnuntaiamun asuntomyynti-ilmoitukset. 1960-1970-luvun kerrostalot eivät juuri herätä ostohalukkuutta.

Funktionalismin negatiivisia - positiivisiakin toki oli - vaikutuksia ei maassamme vieläkään ole arvioitu avoimen rehellisesti. Sosiologit puhuvat jo edellisen vuosisadan kolmesta totalitaarisesta ismistä, kommunismista, natsismista ja funktionalismista, mutta Funktionalismin Musta kirja arkkitehtuurissa on vielä kirjoittamatta. Kulttuurirakenteet ovat joskus poliittisiakin rakenteita jäykempiä.

6. Kilpailut ja laadun varmistaminen

Arkkitehtuurikilpailut ovat ammattikunnan arvostettu instituutio ja Lappeenrannassakin aika ajoin ehdotetaan merkittävimpiä hankkeita kilpailukohteiksi. Suunnittelukilpailuilla haetaan yleensä hyviä ratkaisuja ja korkeaa profiilia. Kilpailutilanteessa suunnittelijat panevat parastaan, hankkeet saavat julkisuutta, yleisön odotukset kasvavat. Moni suunnitteluryhmä on päässyt esiin voittoailla projektilla, eikä pinnalle pääsy ole edellyttänyt liike-elämässä tavallista markkinointia tai suhteiden voitelua. Vain laatu on ratkaissut. Kilpailut ovat myös tuottaneet paljon hyviä lopputuloksia Eduskuntatalosta Kiasmaan, Kouvolan Hovioikeudesta Imatran Mansikkapaikkaan. Esimerkkejä voisi luetella Suomessa kolminumeroisenkin luvun. Kilpailuja on kahdenlaisia, avoimia ja kutsukilpailuja. Avoimen kilpailun sato on runsas ja vaihteleva, vaikeasti arvioitava ja raadille työläs. Kilpailumuoto on hyvä ideakilpailuissa ja merkkikohteissa, kuten vaikkapa juuri Nykyaiteen museossa. Kutsukilpailussa odotetaan realismia ja kilpailutetaan tiettyjä suunnittelijoita.

Lappeenrannassakin kilpailuja on järjestetty melko ahkeraan. Mieleen muistuvat ainakin kilpailu Säästöpankista ja Musiikkiopistosta, keskustan ranta-alueista, Pikisaaresta, Sammonlahden kirkosta, Kahilanniemen kaavasta, Korkeakoulun laajennuksesta, Lauritsalan keskustasta ja Kanavansuun sillasta, Kartanonpellon kerrostaloista sekä Kampus-alueen kaavasta. Aika vähän noista kilpailuista on kuitenkin toteutuksessa käteen jäänyt. Syitä on varmaan monia. Joskus rahat ovat loppuneet kesken, joskus on pelattu kulissien takana uusi suunnittelija vastoin kilpailutulosta, tai koko kilpailu on ollut arkkitehtiliiton aiheuttamaa pakkopullaa. Joskus taas ajan rakentamistarpeet ovat muuttuneet nopeasti, kuten Kampus-alueella. Mutta ollaan saatu hyvääkin aikaan. Parhaat uudisrakennuksemme Säästöpankki ja Musiikkiopisto onnistuivat hyvin, vaikka pankin työmaa yhden rakennusliikkeen kaatoikin. Kaupunkia komistaa nyt kaksi modernia ja yleisön omakseen ottamaa

rakennusta. Molemmat kutsukilpailujen satoa. Samaan sarjaan voi liittää yliopiston uuden sisäänkäyntirakennuksen.

Keskustan ranta-alueella kilpailtiin luottamusmiesten aloitteesta. Oli korkea aika tehdä arvokkaalle paikalle jotain ja järjestettiin kilpailu. Käteen jäi kuitenkin vain kioskit ja vierasvenelaituri Kasinon eteen. Jos kyseessä oli rahan puute, niin vain kilpailuttamalla ja ilmaiseksi luultiin rantojen kohentuvan? Pikisaaren kaavakin työstettiin kilpailuvoiton pohjalta. Vihreät epäilivät koko kilpailua savuverhoksi ylisuurten kerrosalojen uittamiseksi kaavaan. Arkkitehtiliitto otti kantaa ja käytiin kädenvääntö, kumpi Suomessa määrittelee rakennustehokkuudet, liiton kilpailuvaliokunta vai kaavoitusmonopoliin omaava kunta. Koko näytelmä oli turha, nyt kaupunki on nostanut tehokkuuksia pikkuhiljaa kilpailun jälkeen. Sammonlahden kirkkokilpailun jälkihoidossa seurakuntayhtymä ei noudattanut kilpailulautakunnan suositusta. Seurakuntalaisten omakseen ottama aktiivinen lähiökirkko saatiin kuitenkin.

Pahin lappeenrantalainen epäonnistuminen kilpailuttamisessa ja sen jälkihoidossa on osa suomalaisen kaupunkisuunnittelun historiaa. Pienestä maaseutukaupungista tehtiin uusien aatteiden koekenttä ilman realismia vaadittavista resursseista tai valitun lopputuloksen toimivuudesta. Kyse on tietenkin hallintokeskuksestamme, jonka tuuliset ja tyhjät betonikannet, maanalaiset kadunpätkät ja viimeiset ylisuuret neliömäiset rakennuskorttelit loksauttavat leuan auki jokaiselta ulkopaikkakuntalaiselta.

Edellistenkin kokemusten valossa kilpaileminen on yksi hyvä tapa valita suunnitelma ja suunnittelija. Se edellyttää kuitenkin kilpailun järjestäjältä ja mahdollisilta ulkopuolisilta tuomareilta yksituumaista tietoa siitä mihin pyritään ja mitä halutaan. Se edellyttää myös kaikilta osapuolilta - rakennuttaja, päättäjät, suunnittelija - aitoa sitoutumista työn jatkokehittelyyn. Aikaa ja rahaakin on varattava tavallista hanketta enemmän. Kun tehtävä ja raamit ovat tiedossa, kutsukilpailu tuottaa parhaan tuloksen. Se on myös kilpailijoille oikeudenmukainen, koska se ei edellytä ilmaista työtä.

7. Keskustassa ratkaistaan kaupunkielämän laatu

Kaupunkikeskustat - Lappeenrannankin - ovat olleet keskustelun ja kehittämistyön keskiössä Suomessa viimeiset kymmenen vuotta. Autoistuminen, tyhjät liiketilat, epäviihtyisyys ja turvattomuus sekä asumisen siirtyminen keskustojen ulkopuolelle ovat olleet yleisimmät syyt keskustojen ongelmiin. Jokaisessa kaupungissa on myös omia rakenteellisia ja poliittisia taustatekijöitä. Lappeenrannan keskustan kehittäminen alkoi edellisestä keskustan osayleiskaavastamme vuodelta 1989. Sen liikennesuunnitelma lähti hyvin varovasti rajoittamaan liikennevirtoja ja osoittamaan alueita kävelyille ja kevytliikenteelle. Oleksi rakennettiin valmiiksi viitisentoista vuotta sitten, mutta sen jälkeen alkoi poliittinen diaspora. Viimeaikojen ratkaisuksi on kehitetty poliittisena ja liikenteellisenä kompromissina kävelypainotteiset kadut, joihin on mahdutettu vaivihkaa sitten joukkoliikenne ja pysäköintipaikatkin samalla unohtaen pyörätiet. Tähän on ollut tyytyminen eikä keskustelukaan ole ollut toivottua.

Kuvattu kehitys ei ole pelkästään lappeenrantalainen ilmiö, mutta sen kesto on. Samat ennakkoluulot hyväksi havaittuja keskustakehittämisen keinoja kohtaan on koettu useimmissa kaupungeissamme 1970-luvulta alkaen. Yleensä noin kahdessa vuodessa rakennettu laajapohjainen yhteistyö, osallistava

suunnitteluprosessi ja muualta haettujen esimerkkien voima on kääntänyt vastustavien päättäjien ja yrittäjien kurssin. Ollaan päästy yksituumaisuuteen tavoitteista ja keinoista, on päästy toteutukseen ja rahatkin ovat löytyneet. Positiivisena lopputuloksena kaupankäynti ja kahvilaelämä ovat elpyneet ja ihmiset ovat palanneet vapaa-aikanaanakin keskustaan. Yksityisetkin kiinteistöinvestoinnit ovat ottaneet vauhtia ja keskustaa tukevia kauppakeskuksia on syntynyt. Tällaisen prosessin kokonaiskesto on ollut yleensä viisi vuotta. Lappeenranta on valinnut pitemmän tien.

Miksi juuri liikenneratkaisut ovat sitten niin keskeisiä keskustaelämän kehittämisessä? Keskustoissa elämä tapahtuu talojen välisessä vapaassa tilassa. Talojen sisällä toimitaan, niiden ulkopuolella oleskellaan ja liikutaan, ollaan julkisessa ympäristössä. Keskustoissa vapaata tilaa ovat vain kadut ja torit sekä jotkut harvat aukiot ja puistot. Tämän kaiken me täytämme eri liikennemuodoilla, jotka kilpailevat tilasta keskenään. Näitä ovat autoilu ja pysäköinti, joukkoliikenne, pyöräily, kävely (oleskelu) sekä huolto- ja kunnossapitoliiikenne. Vapaassa kilpailutilanteessa autoilu voittaa, se vie suurimman tilan ja haittaa vauhdilla, melulla ja päästöillä muita liikennemuotoja sekä aiheuttaa turvattomuutta. Autoilu ei myöskään ole keskustaelämää, se on vasta keino tulla keskustaan. Keskustaelämä alkaa siitä kun auton ovi suljetaan. Päivän sana, liikenteen rauhoittaminen tarkoittaa liikennemuotojen harmonisointia autoilun kustannuksella, mikä tuottaa monipuolisesti toimivan ja kaupallisesti kannattavan ydinkeskustan.

Harmonisoitaessa autoliikennettä keskustan ohikulkuliikenne ohjataan kokonaan muualle, turvataan keskustalle hyvä saavutettavuus ja rakennetaan hyvin sijaitsevat keskitetyt pysäköintitilat. Joukkoliikenteelle, joka myöskin on vain keino tulla keskustaan, turvataan hyvät reitit ja pysäkit keskustan äärelle. Pyöräily ja kävely ovat jo itse keskustaelämää. Niille varataan riittävät ja viihtyisät alueet aivan ydinkeskustassa. Samoin sinne varataan mahdollisuus kauppojen, kahviloiden ja ravintoloiden ulostulolle. Kauppatorinkin olisi hyvä olla osana kävelykeskustaa. Kävelyalueet päällystetään hyvin, kalustetaan, istutetaan, valaistaan ja keskeiset alueet lämmitetään. Kävelypainotteiset kadut ovat oikea katutyyppejä kävelykeskustan reuna-alueella vaihteittumisvyöhykkeenä ajokaduille. Keskeisen ostos- ja ravintola-alueen katutyypinä ne ovat laiha kompromissi, niillä ei katusoitto soi eikä niitä pitkin kulkiessaan äiti irrota kättään lapsen kädestä.

Lappeenrannassa liikenteen harmonisointi on mahdollista seuraavasti. Kävely- ja pyöräilykeskusta voi ulottua Kauppakatu pitkin Oksasenkadulta Torikadulle ja Valtakatu pitkin Snellmaninkadulta Raatimiehenkadulle. Valtakatu voi olla siitä itään liikenneympyrään asti kävelypainotteinen, samoin Kauppakatu Pusupuiston vierellä kohti Linnoitusta. Sammonkatu torilta Valtakadulle ja Aionkatu Kaupunginlahden ympärillä voivat niin ikään olla kävelypainotteisia. City-kortteli tarvitsee hyvän pysäköintilaitoksen, mutta muuten ei maan alle tarvitse keskustassa mennä. Kirkkokatu ja Koulukatu syöttävät liikennettä keskustaan ja ohikulkuliikenne käyttävät Taipalsaarentietä ja Lappeenkatua. Joukkoliikenne käyttää Lappeenkatua ja Koulukatua aina torin kautta koukaten. Keskustan kehittäminen on yksinkertaista. Kun levennämme ajokatuja, autoilu lisääntyy, kun rakennamme pyöräteitä, pyöräily lisääntyy, kun teemme kävelykatuja, kävely lisääntyy. Me kaikki olemme autoilijoita, pyöräilijöitä ja kävelijöitä, keskustan kehittäminen parantaa kaikkien elämänlaatua.

8. Linnoitus kulttuurille ja kaikille

Linnoituksen asemakaavan laatiminen on pian edessämme. Sen toivoisi saattavan loppuun

kymmenen vuotta sitten kesken jääneen kaavan. Kaavassa lyödään lukkoon monia Linnoituksen mäen tulevaisuuden kannalta keskeisiä periaatteita, niistä tärkeimpinä alueen uudisrakentaminen: mitä, minne ja kuinka paljon. Eritoten uusi asuinrakentaminen Linnoitukseen puhututtaa. Asia kaipaa vielä laajaa pohdintaa ja ratkaisevana näkökulmana keskustelussa pitää olla vain yleinen etu. Kaavoituksen vaikeudet seuraavat yleensä siitä, että kaavassa joudutaan sovittamaan yhteen yksityistä ja yhteistä etua. Maanomistajalla on odotuksia maan arvon suhteen, tontille rakennusta haluava taho tarvitsee tiloja toiminnoilleen ja kaavoituksen tehtävä on sovittaa tarpeet toimivaan yhdyskuntarakenteeseen ja olemassa olevaan miljööseen. Linnoituksessa näitä ongelmia ei onneksi ole. Maanomistaja ei ole puhaltamassa kaavoittajan niskaan ja vaatimassa tontilleen lisää rakennusoikeutta. Tiedossa ei myöskään ole mitään sellaista toimintaa, kuten korkeakoulua tai uutta lääninhallitusta, mikä voitaisiin houkutella kaupunkiin tarjoamalla sijoituspaikaksi Linnoitusta. Kaupungin määrällinen asuntotuotantotavoitekaan ei edellytä uudistuotantoa juuri Linnoituksessa. Ainoa syy rakentaa Linnoitukseen on kehittää sitä sen omilla ehdoilla niin, että se parhaiten edistää kaikkien lappeenrantalaisten hyvinvointia. Tämä voi tapahtua Linnoituksen yleisilmeen paranemisen kautta (virkistys- ja matkailuarvot) sekä sinne tulevien uusien toimintojen kautta (toiminnalliset arvot).

Kun Linnoitusta alettiin edellisen kerran kaavoittaa, työn yhtenä perusteena oli herättää aliarvostettu, monilta unohtunut alue henkiin. Tähän päätettiin pyrkiä ensinnäkin kunnostamalla siellä jo olemassa olevia rakennuksia ja toisaalta vilkastuttamalla aluetta lisäämällä varovasti sen asukas pohjaa. Asumisen sijoittaminen Linnoituksen laelle oli kuitenkin liian vaikea kysymys, ja asuinkorttelit poistettiin kaavasta. Tämän valkean alueen takia kaava jäi vahvistamatta. Onneksi, nyt voidaan sanoa. Asutus olisi väistämättä yksityistänyt Linnoituksen lakea aitoineen, pihoineen ja autokatoksineen ja liikennekin olisi lisääntynyt. Eikä sitä yhteistä tilaa, mikä mahdollistaa esimerkiksi Linnoituksen Yön todennäköisesti enää olisi.

Muuten hyvä nykyinen kaava on ohjannut kehittämistä sellaisenaankin. Linnoitus on alueen elävyyden ja arvostuksen suhteen jo muuttunut viimeisen viidentoista vuoden aikana ilman asuinrakentamistakin. Museoiden, ortodoksisen kirkon, kuvataidekoulun, vallien ja radiotalonkin peruskorjaukset ovat olleet onnistuneita ja kohentaneet Linnoituksen ilmettä niin, että alue on jo päässyt irti nukkavierusta ilmeestään, eikä sitä aliarvostetuksiakaan voi enää sanoa. Linnoituksen yö on kaupungin suosituin yleisötapahtuma ja museot, vallit ja kahvilat keräävät alueelle jatkuvasti kaupunkilaisia ja matkailijoita.

Mihin uutta kaavaa sitten oikeastaan tarvitaan? Tässä vaiheessa voidaan päättää siitä, mihin uudisrakentamista joskus sijoitetaan. Voidaan päättää myös väljästi uudisrakentamisen määrästä eli kerrosalasta. Rakentamisen sisällöstäkin voidaan päättää väljästi: varattakoon tontit vain pienimuotoisille julkisille kulttuuripalveluille, sitä mukaa kun sellaisille tarvetta tulee. Jos tarvetta ei tämän sukupolven aikana tule niin ei sitten. Ei Linnoitus nykyiselläänkään - rakennukset pian peruskorjattuna ja vallit kunnostettuna - keskeneräiseltä tunnu. Riittää että tonttien tulevaisuutta käyttötarkoitukseksi määritellään kulttuuripalvelut, eikä suunnitella niitä muuten sen enempää. Kaupungin on turha ottaa kaavasta aikaan sidottua rakentamisvelvoitetta itselleen. Yksityiseen asumiseen tai uusien firmojen mukanaan tuomien työpaikkojen houkuttelemiseenkaan Linnoitusta ei pidä haaskata.

9. "Allt kan göras om det görs bra"

Saimaa, satama ja kesä ovat ainutlaatuisinta Lappeenrantaa. Kaupunginlahden varovainenkin kehittäminen on ollut enimmäkseen menestystarinaa. Kesäiset kävijämäärät lisääntyvät joka vuosi kun rannan ovat löytäneet niin kaupunkilaiset kuin matkailijatkin. Kasinoterassi ja vierasvenelaituri ovat levittäneet toimintaa lahden pohjukkaan ja onnistunut Panimon saneeraus vieläkin pidemmälle. Laivaterassit ovat parantaneet tasoaan satamatorin muuta laatutasoa vastaavaksi ja kaiken kruunaavat Linnoituksen kunnostetut vallit. Useimmat suur tapahtumat istuvat satamaan hyvin, kun tilaa riittää länsirannalla Linnoituksen kärkeen saakka.

Ristipaineitakin on. Liikenne- ja pysäköintiongelmien ratkaisua. Kruisailevaa läpiajoliikennettä on liikaa, eikä rantaan jääville ole tarpeeksi pysäköintitilaa. Itärannan jalkakäytävät ovat liian kapeita eikä koko lahtea kiertävää Myllysaareen päätyvää kävelyreittiä ole muodostunut. Maailmanpyörä katkaisee näkymät Kirkkokatua pitkin Saimaalle, eikä sen paikka pienessä puistossa muutenkaan toimi. Toisiko Aionkadun kävelypainottaminen ja itään päin yksisuuntaistaminen ratkaisun? Vapautuva tila käytettäisiin rantaa kiertävän raitin leventämiseen ja pyörätiehen Myllysaareen saakka. Pysäköintiä mahtuisi paikoin lisää kadun varteen ja ensin pysäköinti voitaisiin ohjata Halkosaaren kannasta vastapäätä olevalle P-alueelle. Myllysaari tulisi lähemmäksi ja sen todellinen kehittäminen virkistyskeitaana voisi alkaa. Maailmanpyörän siirto Myllysaareen nykyistä tuntuvasti kookkaampanakin voisi olla ensimmäinen askel. Rock-konsertit ja muut megatapahtumat voisivat myös siirtyä sinne, mikäli eivät mahtuisi lahden länsirannalle tai olisivat muuten liikaa häiriötä tuottavia.

Satamatorin ja Linnoituksen kärjen välinen ranta-aluekin kaipaa vielä jotain. Satamatorilla aikanaan sijainnut Jaakkolan kirkko purettiin surutta muiden komeiden rantaa reunustavien rakennusten tapaan pois. Jälkimmäiset korvattiin pesubetonilla, mutta Jaakkolan kirkon tilalle ei rakennettu mitään. Äskettäin virinnyt keskustelu Jaakkolan kirkon palauttamisesta paikalleen on kiinnostava. Entisenä vaakahuoneena se kaipaisi luonnollisesti uutta toimintaa, jotain satamaan liittyvää ja tietysti hyvän ruokaravintolan terasseineen.

Voisiko purkutoimenpiteen kollektiiviseen sieluun jättänyt vamma sitten parantaa vanhaa uudestaan rakentamalla? Ei ole epäilystäkään, etteikö suuri yleisö ottaisi uutta Jaakkolan kirkkoa lämpimästi vastaan. Akateemista jupinaa seuraisi sitäkin enemmän. Arkkitehtoniset reproduktiot ovat meillä harvinaisia. Mutta toisaalta, olemme jo rakentaneet onnistuneesti Linnoituksen kärkeen vanhaa rakennustapaa noudattavia matalia tiilimakasiineja kuten Purjetehtaan. Se yrittää muistuttaa jostain, mitä ei koskaan ole ollut olemassakaan. Keskustelun on syytä avautua. Nuoren arkkitehtiopiskelijan kuulema ensimmäinen luento 1970-luvulla sattui olemaan eläkkeelle siirtyvän arkkitehtuurin historian professorin Nils Erik Wickbergin jäähyväisluento. Se käsitteli hyvän rakentamisen periaatteita ja oppirakennelmia mutta käsittelytapa oli humaani ja avarakatseinen. Luento päättyi lauseeseen: "Allt kan göras, om det görs bra".